

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ .

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد دانشکده تولید رشته تهیه کنندگی گرایش نمایش

طراحی و کاربرد عناصر تصویری، در برنامه های تلویزیونی کودک
با رویکرد آموزشی
(مطالعه ی موردی برنامه "رد پای آبی" و "خاله شادونه")

دانشجو

اعظم فرح بخش

استاد راهنما

دکتر ابوالحسن قاسمی

استاد مشاور

دکتر احمد سفلائی

پاییز ۱۳۹۲

تقدیم به

مادر عزیز

پدر گرانقدر

و

همسر مهربانم

خداوند متعال را سپاس می‌گوییم که همواره یاورم بوده است.

رساله‌ی حاضر با راهنمایی‌های استاد ارجمندم جناب آقای دکتر ابوالحسن قاسمی که در تمام مراحل با نهایت درایت و دلسوزی نگارنده را مورد عنایت خویش قرار دادند به انجام رسید، از زحمات ایشان سپاسگذاری می‌کنم. همچنین از اساتید گرانقدر جناب آقای ساسان امیرپور، احمد سفلائی، سعید مجیدی و سرکار خانم دکتر نعمت‌طاووسی و دکتر جعفری صدر برای مشورت‌ها و کمک‌های بی‌دریغشان کمال قدردانی را ابراز می‌دارم. از جناب آقای احمد صدر به علت ترجمه روانی که از بسیاری بخش‌های کتاب **visual story** در اختیار اینجانب قرار دادند متشکرم. و نهایتاً از همه دوستان و مهربانانی که مرا در انجام این پژوهش یاری کردند تشکر می‌نمایم.

چکیده

رساله حاضر به چگونگی طراحی و کاربرد عناصر تصویری در برنامه‌های تلویزیونی با توجه به ویژگی‌های روانشناختی، ادراکی و علایق زیبایی‌شناسانه کودکان زیر ۷ سال و استفاده از این عناصر، در برنامه‌های آموزشی ویژه مخاطب کودک می‌پردازد. هدف از این رساله ارتقا و بهبود کیفیت برنامه‌های تلویزیونی کودک، با رویکرد آموزشی از طریق شناخت بهتر و به کارگیری صحیح عناصر تصویری در این برنامه‌هاست. این رساله طی ۵ فصل به روش کتابخانه‌ای به موضوع مذکور پرداخته است. در نتایج بدست آمده از این پژوهش، چگونگی استفاده صحیح و به جای عناصر تصویری نظیر: فضا، خط، شکل، رنگ، رنگمایه، حرکت و ریتم در یادگیری بهتر و بیشتر کودکان از برنامه‌های آموزشی کودک نشان داده شده است.

در پژوهش حاضر با بررسی و مقایسه به کارگیری عناصر تصویری در دو برنامه تلویزیونی ردپای آبی و خاله شادونه، درمی‌یابیم که عناصر تصویری در برنامه ردپای آبی بر اساس اصول علمی و زیبایی‌شناسانه به کار گرفته شده‌اند و در برنامه خاله شادونه در بیشتر نماها عناصر تصویری به صورت نادرست و غیر علمی به کار رفته‌اند.

واژگان کلیدی: عناصر تصویری، برنامه کودک، کودک، رویکرد آموزشی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱_ فصل اول_ کلیات پژوهش	۱
۱-۱- بیان مسئله	۲
۱-۲- ضرورت و اهمیت پژوهش	۳
۱-۳- اهداف پژوهش	۳
۱-۴- سؤالات پژوهش	۳
۱-۵- فرضیه پژوهش	۴
۱-۶- تعریف مفاهیم	۴
۲_ فصل دوم _ مبانی نظری پژوهش	۶
۲-۱- بررسی تحقیقات پیشین	۷
۲-۱-۱- تحقیقات داخلی	۷
۲-۱-۲- تحقیقات خارجی	۹
۲-۲- چارچوب نظری پژوهش	۱۰
۲-۲-۱- کودک	۱۰
۲-۲-۱-۱- نظریه رشد و تحول روانی پیاژه	۱۱
۲-۲-۱-۱-۱- مرحله حسی- حرکتی (از تولد تا دو سالگی)	۱۲
۲-۲-۱-۱-۲- دوره تجسمی عملیات عینی (از دو تا ۱۲ سالگی)	۱۲
۲-۲-۱-۱-۳- مرحله عملیات انتزاعی یا صوری (از یازده تا پانزده سالگی)	۱۴
۲-۲-۱-۲- ساخته شدن فضای تجسمی	۱۴
۲-۲-۲- نظریه گشتالت	۱۵
۲-۲-۳- کودکان از چه موقع شروع به تماشای تلویزیون می کنند؟	۱۵
۲-۲-۴- تاریخچه برنامه سازی برای کودکان در دنیا	۱۶

۱۶	۲-۲-۵- تاریخچه برنامه‌سازی برای کودکان در ایران
۱۷	۲-۲-۶- نظریه‌های مرتبط با آموزش
۱۷	۲-۲-۶-۱- نظریه برونر
۱۷	۲-۲-۶-۲- نظریه آندرسون
۱۸	۲-۲-۶-۳- نظریه الن گانیه
۱۹	۲-۲-۷- آموزش کودکان
۲۰	۲-۲-۸- تلویزیون و آموزش کودکان
۲۲	۲-۲-۹- دو نظریه درباره تماشا و درک تلویزیون توسط کودکان
۲۲	۲-۲-۹-۱- نظریه ادراک وابسته
۲۲	۲-۲-۹-۲- نظریه فعال بودن
۲۴	۲-۲-۱۰- برنامه تلویزیونی ردپای آبی
۲۸	۲-۲-۱۱- برنامه تلویزیونی خاله شادونه
۲۹	۳- فصل سوم_ روش تحقیق
۳۰	۳-۱- روش تحقیق
۳۰	۳-۱-۱- نوع مطالعه
۳۰	۳-۱-۲- ابزار گردآوری داده‌ها
۳۱	۴- فصل چهارم_ یافته‌های پژوهش
۳۲	۴-۱- فرم و محتوای برنامه‌های تلویزیونی کودکان
۳۳	۴-۲- ویژگی‌های فرمی برنامه‌های تلویزیونی (صوت و تصویر برنامه‌های تلویزیونی)
۳۵	۴-۳- درک کودکان از ویژگی‌های فرمی برنامه‌های تلویزیونی
۳۵	۴-۴- چگونگی به کارگیری عناصر فرمی در برنامه‌های آموزشی کودکان
۳۶	۴-۵- عناصر تصویر

۴۰	..... فضا -۴-۵-۱
۴۰	..... فضا در صفحه نمایش تلویزیون -۴-۵-۱-۱
۴۹	..... فضا در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۱-۱-۱
۵۱	..... فضا در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۱-۱-۲
۵۳	..... نسبت ابعاد و بخش بندی تصویر تلویزیون -۴-۵-۱-۲
۵۷	..... بخش بندی تصویر در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۱-۲-۱
۵۸	..... بخش بندی تصویر در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۱-۲-۲
۵۹	..... خط -۴-۵-۲
۶۶	..... خط در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۲-۱
۶۷	..... خط در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۲-۲
۶۸	..... شکل -۴-۵-۳
۷۰	..... اشکال در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۳-۱
۷۱	..... اشکال در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۳-۲
۷۴	..... رنگ -۴-۵-۴
۷۴	..... نور -۴-۵-۴-۱
۸۰	..... نور در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۴-۱-۱
۸۰	..... نور در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۴-۱-۱
۸۱	..... رنگ چیست؟ -۴-۵-۴-۲
۱۰۰	..... رنگ در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۴-۲-۱
۱۰۲	..... رنگ در برنامه تلویزیونی خاله شادونه -۴-۵-۴-۲-۲
۱۰۴	..... تیره روشنی (رنگمایه) -۴-۵-۵
۱۰۷	..... رنگمایه در برنامه تلویزیونی ردپای آبی -۴-۵-۵-۱

- ۱۰۸..... ۲-۵-۵-۴- رنگمایه در برنامه تلویزیونی خاله شادونه
- ۱۰۹..... ۶-۵-۴- حرکت
- ۱۲۳..... ۱-۶-۵-۴- حرکت در برنامه تلویزیونی ردپای آبی
- ۱۲۵..... ۲-۶-۵-۴- حرکت در برنامه تلویزیونی خاله شادونه
- ۱۲۶..... ۷-۵-۴- ریتم (ضرب آهنگ)
- ۱۳۱..... ۱-۷-۵-۴- ریتم در برنامه تلویزیونی ردپای آبی
- ۱۳۳..... ۲-۷-۵-۴- ریتم در برنامه تلویزیونی خاله شادونه
- ۱۳۴..... ۶-۴- ترکیب بندی
- ۱۳۴..... ۱-۶-۴- اصول ترکیب بندی در تلویزیون
- ۱۳۴..... ۱-۱-۶-۴- اصل وحدت
- ۱۳۶..... ۲-۱-۶-۴- اصل تنوع
- ۱۳۷..... ۳-۱-۶-۴- اصل تاکید
- ۱۳۸..... ۴-۱-۶-۴- اصل تعادل
- ۱۴۱..... ۲-۶-۴- ترکیب بندی صحیح و مطلوب تصویر
- ۱۴۴..... ۳-۶-۴- ترکیب بندی پویا در تلویزیون
- ۱۴۶..... ۴-۶-۴- ترکیب بندی تصویر در برنامه تلویزیونی ردپای آبی
- ۱۴۸..... ۵-۶-۴- ترکیب بندی تصویر در برنامه تلویزیونی خاله شادونه
- ۱۵۱..... ۵- فصل پنجم _ نتیجه گیری، محدودیت ها و پیشنهادات تحقیق
- ۱۵۲..... ۱-۵- نتیجه گیری
- ۱۵۴..... ۲-۵- پیشنهادها
- ۱۵۴..... ۳-۵- محدودیت ها
- ۱۵۵..... فهرست منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مسئله

از جمله عواملی که مدت زیادی از وقت و زمان کودکان به آن سپری می‌شود، تماشای برنامه‌های تلویزیونی کودک است. «با توجه به اینکه رشد انسان تا سن ۷ سالگی از حساس‌ترین و مهمترین مراحل رشد است، غفلت و بی‌توجهی در تربیت و آموزش به کودک در این مرحله از رشد، ضربات جبران‌ناپذیری به کودک می‌زند» (میرهادی، ۱۳۷۰، ص ۹).

بنابراین بهتر است برنامه‌هایی که برای کودکان ساخته می‌شوند علاوه بر رویکرد سرگرمی، دارای رویکرد اطلاعاتی- آموزشی نیز باشند. آموزش به کودکان از طریق صدا و تصویر که ویژگی اصلی رسانه‌ی تلویزیون می‌باشند صورت می‌گیرد. از سویی برخی از محققان بر این عقیده‌اند که «اثرات پایا بر تماشاگر منحصرأ از طریق عناصر غیرکلامی، یعنی عناصر تصویری تلویزیون منتقل می‌شوند» (کالینگفورد، ۱۳۸۰، ص ۴۰).

عناصر تصویر برای آموزش به کودک بایستی با توجه به سن، ویژگی‌ها و درک کودک از محیط پیرامونش طراحی شوند. در این پژوهش سعی داریم با توجه به ویژگی‌های روانشناختی، ادراکی و علائق زیبایی شناسانه کودکان، بویژه کودکان زیر ۷ سال، چگونگی طراحی و کاربرد عناصر تصویر در برنامه‌های تلویزیونی کودک را بررسی نماییم. این پژوهش در پی آن است که به شناخت عناصر تصویری برنامه‌های تلویزیونی پرداخته و نحوه به کارگیری صحیح آن‌ها در برنامه‌های کودک با رویکرد آموزشی را دریابد. امید که این پژوهش در جهت برنامه‌سازی بهتر برای کودکان مفید واقع شود.

۲-۱- ضرورت و اهمیت پژوهش

کودکان رده‌ی سنی ۳ تا ۷ سال در بهترین شرایط و آمادگی ذهنی برای آموزش و یادگیری هستند. بنابراین ساخت برنامه‌های آموزشی با کیفیت از جمله نیازهای جامعه می‌باشد. بدین منظور بایستی هر آنچه که در زمینه‌ی ساخت برنامه‌های آموزشی کودک، مورد نیاز سازندگان این برنامه‌هاست مورد تحقیق و پژوهش قرار گیرد. از جمله مهمترین موارد در زمینه ساخت برنامه‌های کودک، نقش تصویری جذاب و مطابق با درک و سن و علایق کودکان است. تحقیق در این زمینه راهی برای ساخت برنامه‌های اصولی‌تر و علمی‌تر می‌گشاید. نادیده انگاشتن ویژگی‌های دریافتی و اهمیت شناخت کودک در طراحی عناصر تصویر برنامه‌های کودک، منجر به از دست دادن این مخاطبین برای صدا و سیمای جمهوری اسلامی می‌گردد. بنابراین ضرورت انجام پژوهش در خصوص شناخت بهتر کودک و طراحی تصویری مناسب، با توجه به ویژگی‌های کودکان رده‌ی سنی ۳ تا ۷ سال، البته واضح و مبرهن است.

۳-۱- اهداف پژوهش

- ۱- کمک به ارتقا و بهبود کیفیت هنری برنامه‌های کودک سیمای جمهوری اسلامی، متناسب با ویژگی‌های ذهنی و ادراکی کودک در این سنین.
- ۲- ارائه مختصات هنری و زیبایی‌شناسانه عناصر تصویری که باید در تولید برنامه کودک، رعایت شوند.
- ۳- مقایسه برنامه "ردپای آبی" و "خاله شادونه" شبکه دو به منظور مقایسه نحوه و چگونگی به کارگیری عناصر تصویری در این دو برنامه.
- ۴- یافتن چارچوب علمی-هنری، برای ساخت برنامه مناسب کودکان رده سنی ۳ تا ۷ سال.

۴-۱- سؤالات پژوهش

- ۱- عناصر تصویری در برنامه‌های تلویزیونی کودک چه هستند و این عناصر چه ویژگی‌ها و تاثیراتی دارند؟
- ۲- ویژگی‌های کودکان در سنین مختلف چه تاثیری بر نحوه‌ی آموزش آن‌ها، توسط تلویزیون دارد؟
- ۳- در برنامه‌سازی تلویزیونی برای کودک، عناصر تصویری مانند نور، خط، شکل، رنگ و رنگمایه، جهت آموزش بهتر به کودکان، چگونه باید مورد استفاده قرار گیرند؟

۵-۱- فرضیه پژوهش

با مطالعه ویژگی‌های رفتاری و ارتباطی کودکان و استفاده هوشمندانه از عناصر تصویری می‌توان سطح تاثیر برنامه‌های آموزشی کودکان را بالا برد.

۶-۱- تعریف مفاهیم

عناصر تصویری^۱

هر تصویری به هر صورت، از یک سلسله عناصر اولیه تشکیل یافته است. عناصر اولیه‌ی تصویر در اساس کلیه‌ی پدیده‌های مریی وجود دارند و داندیس آن‌ها را: نقطه، خط، شکل، جهت، سایه--روشن یا رنگمایه، رنگ، بافت، بعد، مقیاس و حرکت، معرفی می‌کند (داندیس، ۱۳۹۰، ص ۶۹). عناصر تصویر در برنامه‌های تلویزیونی، طبق نظر متالینوس (۱۳۸۴)، در کتاب زیبایی‌شناسی تلویزیون بیشتر شامل نور، رنگ، شکل، حیطه‌ی تصویر و حرکت می‌باشند (ص ۵۱). اما آنچه که در این پژوهش به عنوان عناصر تصویر مد نظر است و به نوعی همه موارد مذکور را نیز دربرمی‌گیرد تعریفی است که بروس بلاک- فیلمساز، پژوهشگر، نویسنده و استاد سینما- درباره تصاویر در سینما و تلویزیون بیان می‌دارد، بلاک عقیده دارد: عناصر بصری پایه عبارتند از فضا، خط، شکل، رنگمایه، رنگ، حرکت و ریتم. این عناصر در هر نوع تصویر ثابت یا متحرکی که آن را می‌بینم یافت می‌شوند (Block, 2008, p.2).

کودک^۲

کودک انسانی است که در دوران کودکی بسر می‌برد. «دوران کودکی در ساده‌ترین بیان و به عنوان یک گستره‌ی سنی یکپارچه و متمایز از دوره‌های دیگر زندگی، به دوره‌ای که از تولد تا نوجوانی ادامه دارد اطلاق می‌شود. کودکی به سه دوره کوچکتر تقسیم می‌گردد:

الف: کودکی نخست (از تولد تا حدود دو سالگی)

ب: کودکی میانه (از دو تا شش - هفت سالگی)

ج: کودکی پایانی (از شش - هفت تا یازده - دوازده سالگی)» (منصور، ۱۳۹۰، ص ۱۸۱).

ژان پیازه (۱۹۸۰-۱۸۹۶) نیز دوازده سالگی را پایان دوران کودکی می‌داند (منصور، ۱۳۹۰، ص ۱۶۱).

¹ Visual Elements

² Child

برنامه کودک^۱

یکی از انواع برنامه‌های تلویزیون، برنامه کودک است، این برنامه نوعی از چیدمان آیتم‌های تلویزیونی است که یک یا چند پیام بصری و محتوایی را به مخاطب کودک منتقل می‌نماید. به کارگیری رنگ، نور، گرافیک، موسیقی، شخصیت‌های عروسکی و متحرک‌سازی متناسب با پیام و محتوا از ویژگی‌های این نوع برنامه است (امیرپور، ۱۳۷۲، ص ۵).

رویکرد آموزشی^۲

رویکرد در برنامه‌سازی تلویزیونی، سوگیری قالب برنامه برای رسیدن به هدف مورد انتظار است. رویکرد آموزشی، رویکردی است به منظور افزایش دانش و مهارت به صورت سامان یافته، طبقه‌بندی شده و منظم. «برنامه‌های آموزشی، به دو صورت کلاسیک و غیر کلاسیک وجود دارند. آموزش کلاسیک، آموزشی است که، به نحوی، با آموزش رسمی کشور ارتباط دارد یا به آن یاری می‌رساند، مانند فلسفه، اخلاق، ریاضی و جز آن. برنامه‌های آموزشی غیر کلاسیک، برنامه‌هایی اند که موجب افزایش کارایی افراد مختلف می‌شوند، مانند برنامه‌های آتش‌نشانی، راهنمایی و رانندگی، بهداشت، درختکاری، تعمیر وسایل منزل، حفاظت محیط کار، بهداشت و جز آن» (پاسدار، ۱۳۸۹، ص ۱۳۶).

---

^۱ Children's program

^۲ Educational approach

فصل دوم

مبانی نظری پژوهش

۱-۲- بررسی تحقیقات پیشین

از سال ۱۹۶۰ تاکنون، پژوهش‌های زیاد و مفیدی در زمینه برنامه‌سازی برای کودکان در دنیا انجام شده است. اینجانب به مطالعه بیش از ۲۰ مورد و ترجمه تعدادی از آن‌ها که در سال‌های اخیر انجام شده‌اند، پرداخته‌ام. تحقیقات انجام شده بیشتر به تاثیر آموزش توسط تلویزیون بر روی کودکان، ویژگی‌های ساختاری تلویزیون برای کودکان، تاثیرات منفی و مثبت برنامه‌های تلویزیونی بر روی کودکان، چگونگی یادگیری کودکان از تلویزیون و جز آن، می‌پردازند.

اما تحقیقی که همه‌ی ویژگی‌های روانشناختی، ادراکی و علایق زیبایی شناسانه کودکان را جهت استفاده در تصویربرنامه‌های کودک مورد توجه قرار داده باشد دیده نمی‌شود. امید که این پژوهش راهگشای برنامه‌سازان جهت ساخت برنامه‌های بهتر باشد.

در ادامه به معرفی گزیده برخی از پژوهش‌ها که ارتباط بیشتری با عناصر تصویر و برنامه‌های تلویزیونی کودکان، با رویکرد آموزشی دارند، می‌پردازیم:

۱-۱-۲- تحقیقات داخلی

۱- بررسی ویژگی‌های بصری و درک تصویر در جنگ تلویزیونی برای کودکان با تمرکز

بر نقش آموزشی، نگین حسینی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تولید سیما، به

راهنمایی استاد علی رجب‌زاده طهماسبی، دانشکده صدا و سیما، ۱۳۸۲.

در این تحقیق محقق به بررسی نقش درک تصویر و ویژگی‌های بصری در جنگ تلویزیونی برای کودکان پرداخته و به طور ویژه آن را از حیث ارائه اطلاعات و آموزش کودکان بررسی کرده است. بر اساس نتایج به دست آمده در این پژوهش، تصویر بهترین نظام ارتباطی نمادین برای آموزش کودکان است، به خصوص کارتون و فیلم از قدرت آموزش بیشتری برخوردارند. این تحقیق نیز تنها به برخی از ویژگی‌های رنگ و نور در جنگ تلویزیونی برای کودکان پرداخته و همه عناصر را بیان نکرده است.

۲- کودک، رنگ، تلویزیون: پژوهشی در مورد تاثیرات رنگ بر خردسالان از طریق برنامه کودک تلویزیون، شیرین وزیری زنجانی، پایان‌نامه کارشناسی رشته تولید سیما، به راهنمایی استاد مدرس پورنوری، دانشکده صدا و سیما، ۱۳۷۴.

این پژوهش در ارتباط با تاثیرات رنگ بر خردسالان از طریق برنامه های کودک تلویزیون می باشد که عنصر رنگ را مهمترین و اثرگذارترین عنصر بصری معرفی می کند و هر گونه نفوذ روحی و جسمی آثار هنری و پیام های تعلیم و تربیت را وقتی موثر می داند که از عنصر رنگ در آن به طور آگاهانه و کامل بهره برده باشند. این پژوهش از یک جهت به بررسی رنگ و خواص آن می پردازد و از جهت دیگر رنگ های مورد علاقه ی کودکان را با توجه به نقاشی های کودکان ۳-۶ سال و برنامه های تلویزیونی مورد علاقه ی آنان شناسایی می کند. رنگ تنها یک بخش از عناصر تصویری در برنامه های کودک می باشد و عناصر تصویری دیگر مورد توجه واقع نشده است.

۳- عوامل موثر بر آموزش های مستقیم کودکان در تلویزیون آموزشی، حجت رشیدی، پایان- نامه کارشناسی ارشد رشته تولید سیما، به راهنمایی استاد محمود گل محمدی، دانشکده صدا و سیما، ۱۳۸۲.

در این پژوهش به عوامل موثر بر آموزش های مستقیم کودکان در تلویزیون آموزشی همچون سن، جنس، زمان پخش، مفهوم و محتوا پرداخته شده است. با بررسی این عوامل برنامه هایی که تاثیر بیشتری بر آموزش کودکان دارند شناسایی و بررسی شده اند. این پژوهش به طور خاص برنامه های آموزشی تلویزیون را مورد بررسی قرار داده و تحلیل تصویر صورت نگرفته است.

۴- تاثیر برنامه آموزشی تلویزیون بر ارتقا شناخت کودکان، کیومرث سلطانی ابهری، پایان- نامه کارشناسی ارشد رشته تولید سیما، به راهنمایی استاد محمدرضا پاسدار، دانشکده صدا و سیما، ۱۳۸۵.

این پژوهش برنامه های آموزشی تلویزیون را در شناخت بهتر کودکان از جزئیات پدیده های اطرافشان موثر می داند. و از طریق نقاشی های کودکان و ترسیم این جزئیات توسط آنان قبل و بعد از تماشای برنامه ی تلویزیونی متناسب با موضوع و سن کودک این فرضیه را اثبات می کند. این تحقیق نقش برنامه های آموزشی را تنها در ارتباط با بالابردن شناخت کودک در زمینه دریافت جزئیات پدیده ها مطالعه کرده و به بررسی تصویر و عناصر تصویری در این برنامه ها پرداخته است.

- 1- Wainwright, Deborah K (2006). " *Elements of Effective Educational TV*", Children's Media Center, Annenberg School for Communication University of Pennsylvania.

این تحقیق به توانایی های تلویزیون در آموزش به کودکان می پردازد، راه های آموزشی را که موجب یادگیری عمیق و طولانی مدت کودکان از تلویزیون می شوند، معرفی می کند. در این پژوهش عناصر موثر در ساخت برنامه های بهتر برای کودکان معرفی می گردند. این تحقیق به طور خاص عناصر تصویر را مورد مطالعه قرار نداده است.

- 2- Tersisky, Donna (2004). " *The Elements and Principles of Design*", City University of Seattle. [Online] available

www.futureofchildren.org [access 25 January 2013].

تحقیقی در ارتباط با عناصر طراحی در یک اثر هنری می باشد که به معرفی، تعریف و به تحلیل عناصر بصری تصویر می پردازد. در این تحقیق نحوه قرار گرفتن عناصر تصویر در یک طراحی موفق بررسی می شوند. این پژوهش تاثیرات عناصر طراحی را به طور کلی در هنرهای تجسمی و بر روی همه انسان ها بیان می کند و تنها کودکان مورد خطاب آن نیستند.

- 3- Kirkorian, Heather K; Wartella, Ellen and Anderson, Daniel (2008). " *Media and Young Children's Learning*". Future of Children. [Online] available www.futureofchildren.org [access 25 January 2013].

رسانه و یادگیری خردسالان، عنوان پژوهشی است که اثرگذاری تلویزیون بر کودکان را در سال های اولیه کودکی مورد مطالعه قرار داده است. در این پژوهش تماشای تلویزیون برای کودکان زیر دو سال مضر شناخته شده و تنها محتوای آموزشی را برای خردسالان مناسب دانسته است. در این پژوهش آمده است: تماشای تلویزیون پیش از سه سالگی، با موفقیت تحصیلی در سال های آینده رابطه ای منفی دارد و تماشای تلویزیون پس از سه سالگی، با موفقیت های بعدی در سال های آینده ارتباطی مثبت دارد. در جای دیگر در این پژوهش به این نکته اشاره می شود: برنامه های آموزشی تاثیر مثبت و بلند مدت و برنامه های صرفاً تفریحی، اثر منفی بر موفقیت دانش آموزان دارند. اینجانب با توجه به یافته های ارزشمندی که در این پژوهش بدست آمده است، گروه سنی کودکان پژوهش خود را ۳ تا ۷ سال انتخاب کرده و رویکرد برنامه های تلویزیونی که بررسی خواهم کرد، آموزشی خواهد بود.

- 4- Samantha A. Goodrich, BA; Tiffany A. Pempek, PhD; Sandra L. Calvert, PhD (2009). " *Formal Production Features of Infant and Toddler DVDs*" MED/VOL 163 (NO. 12), [online] available www.archpediatrics.com [access 25 January 2013].

شاخصه‌های ساختاری دی وی دی های کودکان نوپا و کودکان زیر هفت سال، پژوهشی است جهت استفاده هرچه بهتر از عناصر ساختاری در رسانه‌های صوتی و تصویری همچون دی وی دی های آموزشی و تلویزیون در جهت آموزش بهتر به کودکان. این پژوهش نیز به برخی از ویژگی‌های تصویر برای کودکان اشاره دارد. اما هدف اصلی آن، تاثیرات بود یا نبود شاخصه های ساختاری تولید در دی وی دی های آموزشی ویژه کودکان زیر هفت سال است.

5- Kathie Engelbrecht, Assoc. IIDA (2003). "The Impact of Color on Learning" [online] available

www.coe.uga.edu/sdpl/HTML/W305.pdf [access 28 January 2013].

تاثیر رنگ در آموزش عنوان پژوهشی است که به تاثیرات رنگ به عنوان یکی از عناصر بصری در محیط‌های آموزشی تاکید می‌کند. در این پژوهش تاکید می‌شود که انسان‌ها کاملاً تحت تاثیر رنگ‌ها قرار گرفته و نسبت به آن‌ها هشیارند. نیز گفته می‌شود که طبق نظر روانشناسان بین رنگ و رشد مغز ارتباط وجود دارد و رنگ‌ها بر رشد کودکان تاثیر می‌گذارند. این پژوهش تاثیرات رنگ‌ها را در محیط های آموزشی می‌سنجد، حال آنکه موضوع پژوهش اینجانب تاثیرات عناصر تصویر از جمله رنگ در برنامه‌های آموزشی تلویزیون می‌باشد.

تحقیقات انجام شده در زمینه‌ی برنامه‌های آموزشی کودک، برای تهیه کنندگان این برنامه‌ها بسیار مفید و کاربردی می‌باشند اما متأسفانه تحقیقی که چگونگی طراحی و کاربرد همه عناصر تصویر را با توجه به ویژگی‌های ادراکی و شناختی کودکان در تلویزیون مورد بررسی قرار داده باشد دیده نمی‌شود. امید که پژوهش در این حوزه، راهگشای برنامه‌سازان جهت ساخت برنامه‌های بهتر باشد.

۲-۲- چارچوب نظری پژوهش

تهیه کنندگی برنامه های تلویزیون که موجب پیشبرد جامعه و افزایش رشد شناختی کودکان می - شود به درک دو حوزه احتیاج دارد. اول اینکه کودکان چگونه می‌آموزند؟ و دیگر اینکه تلویزیون غیر تعاملی چگونه می‌تواند در آموزش بهتر به کودکان مفید واقع شود؟ در این پژوهش بیشتر چگونگی عناصر تصویر تلویزیون در جهت آموزش بهتر به کودکان مد نظر است. بنابراین در ابتدا به شناخت کودک و چگونگی یادگیری او می‌پردازیم:

۲-۲-۱- کودک

کودک انسانی است که در دوره ی کودکی بسر می برد. «دوران کودکی در ساده ترین بیان و به عنوان یک گستره‌ی سنی یکپارچه و متمایز از دوره های دیگر زندگی، به دوره ای که از تولد تا نوجوانی ادامه دارد اطلاق می‌شود. کودکی به سه دوره کوچکتر تقسیم می گردد:

الف) کودکی نخست (از تولد تا حدود دو سالگی)

ب) کودکی میانه (از دو تا شش - هفت سالگی)

ج) کودکی پایانی (از شش - هفت تا یازده - دوازده سالگی) (منصور، ۱۳۹۰، ص ۱۸۱).

ژان پیاژه (۱۸۹۶-۱۹۸۰) نیز دوازده سالگی را پایان دوران کودکی می داند (منصور، ۱۳۹۰، ص ۱۶۱). در صورتی که درک درستی از مراحل رشد کودک داشته باشیم، تلویزیون آموزشی برای کودکان سنین دو تا هفت سال بیشترین موفقیت را به دنبال خواهد داشت. با شناخت مشخصات و نحوه ی رشد شناختی کودک و دریافت ویژگی های عناصر تصویر، می توان به چگونگی دریافت و یادگیری کودک از رسانه به طور کل و چگونگی دریافت بهتر کودک از تصاویر تلویزیونی دست یابیم. از آنجا که «مجموعه پژوهش های پیاژه روانشناس بزرگ، پایه و پیکره روان شناسی تحولی و در نتیجه شناخت شناسی تحولی را به عنوان یک رشته علمی جدید، در حد پیشرفت علوم عصر حاضر فراهم آورده است» (منصور، ۱۳۹۰، ص ۱۳۹) در پژوهش حاضر، جهت شناخت کودک، نظریات این روانشناس بزرگ مبنا قرار گرفته و به عنوان چارچوب پژوهشی انتخاب شده است.

ژان پیاژه که به مطالعه ذهن و اندیشه از آغاز کودکی تا پایان دوره رشد (یعنی اواخر نوجوانی) پرداخته است، بیان می دارد که اندیشه و یادگیری کودک با بزرگسالان تفاوت بنیادین دارد. از نظر پیاژه، تحول ذهن و اندیشه، مراحل مختلفی را در دوران رشد می پیماید که از لحاظ ساختار و کیفیت با یکدیگر تفاوت دارند. در هر مرحله، تفکر و رفتاری حکمفرماست که با تفکر و رفتارهای مراحل قبلی و بعدی متفاوت است.

آشنایی با روانشناسی تحولی برای ساخت برنامه کودکان امری بسیار لازم و ضروری می باشد (حکیم-آرا، ۱۳۸۸، ص ۱۵).

۱-۲-۲- نظریه رشد و تحول روانی پیاژه

پیاژه مراحل رشد شناخت کودک را در نظامی بسیار گسترده و پیچیده ارائه می کند که معرفی همه جوانب و جزئیات آن با در نظر گرفتن تحولات تکاملی که در طول مطالعات حدود شصت ساله او روی داد، کار پژوهش مفصل و مستقلی است. مهمترین بخش نظریات پیاژه در این زمینه مربوط به دوره های عمومی رشد است که به سه دوره کلی تقسیم می شوند:

پیاژه معتقد است که تحول روانی فرد از سه دوره اصلی گذر می کند و کودک به تدریج، به ساختها و تواناییهای بیشتری در درون خود دست می یابد.

این سه دوره عبارتند از:

الف) دوره حسی - حرکتی (از تولد تا ۲ سالگی)